

**PARLAMENTUL ROMÂNIEI
CAMERA DEPUTAȚILOR**

NOTĂ

**referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.
282 alin. (2) din Codul de procedură penală**

Către: Biroul permanent al Camerei Deputaților

De la: Secretarul general al Camerei Deputaților

Vă informăm că prin Decizia nr. 554 din 19 septembrie 2017, definitivă și general obligatorie, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1013 din 21 decembrie 2017, Curtea Constituțională, cu unanimitate de voturi, a admis excepția de neconstituționalitate ridicată din oficiu, de judecătorul de cameră preliminară în Dosarul nr. 993/39/2015/a3 al Înaltei Curți de Casație și Justiție – Secția penală și constată că soluția legislativă cuprinsă în dispozițiile art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală, care nu permite invocarea din oficiu a nulității relative, este neconstituțională.

Potrivit prevederilor art.147 alin.(1) din Constituția României, republicată, dispozițiile din legile și ordonanțele în vigoare, precum și cele din regulamente, constatate ca fiind neconstituționale își încetează efectele juridice la 45 de zile de la publicarea deciziei Curții Constituționale dacă, în acest interval, Parlamentul sau Guvernul, după caz, nu pun de acord prevederile neconstituționale cu dispozițiile Constituției. Pe durata acestui termen, dispozițiile constatate ca fiind neconstituționale sunt suspendate de drept.

Cu această decizie urmează să fie informată Comisia juridică, de disciplină și imunități.

Anexăm alăturat, Decizia Curții Constituționale nr.554/2017.

SECRETAR GENERAL

Silvia-Claudia MIHALCEA

DECIZII ALE CURȚII CONSTITUȚIONALE

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

DECIZIA Nr. 554

din 19 septembrie 2017

referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 282 alin. (2)
din Codul de procedură penală

Valer Dorneanu	— președinte
Marian Enache	— judecător
Petre Lăzăroiu	— judecător
Mircea Ștefan Minea	— judecător
Daniel Marius Morar	— judecător
Mona-Maria Pivniceru	— judecător
Livia Doina Stanciu	— judecător
Simona-Maya Teodoroiu	— judecător
Varga Attila	— judecător
Oana Cristina Puică	— magistrat-asistent

Cu participarea reprezentantului Ministerului Public, procuror Cosmin Grancea.

1. Pe rol se află soluționarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală, excepție ridicată, din oficiu, de judecătorul de cameră preliminară în Dosarul nr. 993/39/2015/a3 al Înaltei Curți de Casație și Justiție — Secția penală și care formează obiectul Dosarului Curții Constituționale nr. 457D/2016.

2. La apelul nominal lipsește partea, față de care procedura de citare este legal îndeplinită.

3. Cauza fiind în stare de judecată, președintele acordă cuvântul reprezentantului Ministerului Public, care solicită respingerea excepției de neconstituționalitate, pentru motivele arătate în concluziile scrise depuse la dosar. Astfel, menționează că dispozițiile art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală sunt criticate de către judecătorul de cameră preliminară, autor al excepției, pe motiv că nu îi permit să invoce — din oficiu — nulități relative cu privire, pe de o parte, la actul de sesizare a instanței, iar, pe de altă parte, la legalitatea administrării probelor și a efectuării actelor de urmărire penală. Reprezentantul Ministerului Public subliniază că rechizitoriul nu este un act de urmărire penală, ci actul de sesizare a instanței, efectuat după terminarea urmăririi penale. De aceea, verificarea regularității întocmirii rechizitoriului — care vizează aptitudinea acestuia de a sesiza în mod valabil instanța — se realizează potrivit altor criterii decât verificarea legalității efectuării actelor de urmărire penală. Neregularitatea rechizitoriului este reglementată separat de nulitatea relativă sau absolută a actelor de urmărire penală atât prin dispozițiile art. 345 alin. (3), cât și prin cele ale art. 346 alin. (3) lit. a) și b) din Codul de procedură penală. Așadar, neregularitatea rechizitoriului poate fi invocată din oficiu, nefiind supusă regulilor de invocare a nulității. Sancțiunea este una specifică, și anume remediarea, iar — atunci când aceasta nu este realizată — judecătorul de cameră preliminară dispune restituirea cauzei la parchet dacă neregularitatea atrage imposibilitatea stabilirii obiectului sau limitelor judecății [art. 346 alin. (3) lit. a) din Codul de procedură penală]. În ceea ce privește lipsa posibilității judecătorului de cameră preliminară de a invoca — din oficiu — nulități relative, reprezentantul Ministerului Public arată că, potrivit dispozițiilor art. 197 alin. 4 teza ultimă din Codul de procedură penală din 1968, instanța putea să ia în considerare din oficiu nulitățile relative dacă anularea actului era necesară pentru aflarea adevărului și justa

soluționare a cauzei. Consideră că eliminarea posibilității judecătorului de a invoca nulitatea relativă este expresia reconfigurării principiilor Codului de procedură penală, în condițiile în care legiuitorul a renunțat la principiul rolului activ al instanței de judecată. De asemenea, invocă jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, care a statuat că folosirea dovezilor obținute în mod nelegal nu duce în mod necesar la încălcarea dreptului la un proces echitabil (*Cauza Khan împotriva Regatului Unit*). Aprecierea existenței unei încălcări a prevederilor art. 6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale depinde de o serie de împrejurări, și anume: dacă proba nelegală nu a putut fi contrazisă la proces, dacă a fost singura probă pe care s-a bazat condamnarea și dacă, din cauza modului în care proba a fost obținută — spre exemplu, prin determinarea unei persoane să facă anumite declarații sau să comită anumite infracțiuni pe care nu le-ar fi comis în lipsa rolului activ jucat de autoritățile publice —, ar trebui considerată că violează dreptul de a nu contribui la propria incriminare sau este similară unei provocări la comiterea de infracțiuni (*Cauza P.G. și J.H. împotriva Regatului Unit*, paragraful 76). În continuare, arată că dispozițiile art. 102 din noul Cod de procedură penală urmăresc să dea efect teoriei legitimității, în sensul că trebuie comparate cele două fapte condamnabile, și anume nelegalitățile comise de autorități, respectiv faptele penale săvârșite de inculpat, iar excluderea probelor nelegale trebuie să fie ultimul refugiu al organelor judiciare, nu primul impuls, întrucât această sancțiune generează costuri sociale considerabile, inclusiv punerea în libertate a celor vinovați și periculoși. Totodată, menționează că noul Cod de procedură penală nu limitează excluderea probelor la acele probe care au fost obținute prin violarea unor drepturi fundamentale substanțiale, precum protecția vieții private și familiale ori secretul corespondenței, ci se referă la „vătămarea drepturilor părților ori ale subiecților procesuali principali, care nu poate fi înlăturată altfel decât prin desființarea actului” [art. 282 alin. (1) din Codul de procedură penală]. Pe de altă parte, încălcarea gravă a drepturilor fundamentale atrage sancțiunea nulității absolute, în aceste cazuri probele putând fi excluse din oficiu. De asemenea, reprezentantul Ministerului Public arată că, întrucât judecătorul de cameră preliminară acționează înaintea fazei de judecată, el nu poate estima echitatea procedurii în ansamblu, ci doar echitatea urmăririi penale, rolul judecătorului de cameră preliminară, stabilit de dispozițiile art. 342 din Codul de procedură penală, nefiind acela de a afla adevărul, ci de a evalua faza de urmărire penală. Prin urmare, probele nelegale pot fi excluse de către judecătorul de cameră preliminară — la cererea părții interesate — pentru orice încălcare procedurală, inclusiv o încălcare minoră, chiar dacă modalitatea de dispunere sau de administrare a respectivelor probe nu a afectat drepturi fundamentale substanțiale și chiar fără posibilitatea concretă de a aprecia echitatea, procedurii în ansamblul ei, apreciind doar dacă dreptul a fost vătămat și vătămarea nu poate fi înlăturată altfel decât prin anularea actului. Or, în aceste condiții, eventuala intervenție din oficiu a

judecătorului de cameră preliminară — care ar urma să fie și jucător, și arbitru — ar fi de natură a afecta substanțial echilibrul procesual. Nicio dispoziție constituțională nu prevede obligația judecătorilor de a acționa în favoarea unor părți care nu își apără interesele procesuale. Mai mult, o intervenție din oficiu a judecătorului de cameră preliminară poate afecta grav — în cazul în care proba nu mai poate fi refăcută — interesele părții adverse sau chiar ale inculpatului, dacă acesta apreciază că proba îi este, în realitate, favorabilă. În continuare, arată că definirea condițiilor de invocare a nulității relative constituie atribuția legiuitorului. Or, o eventuală admitere a excepției ar duce și la o nouă definire a acestor condiții, inclusiv a celei prevăzute de dispozițiile art. 282 alin. (2) teza ultimă din Codul de procedură penală, neputând fi imaginată situația în care judecătorul de cameră preliminară ar avea un interes procesual propriu în respectarea dispoziției încălcate. De asemenea, reprezentantul Ministerului Public arată că împotriva probei nelegale pot fi administrate probe contrare, după cum în cele mai multe cazuri se poate cere readministrarea probei considerate nelegală. Judecătorul fondului va evalua ansamblul probatoriului și va putea da relevanță probelor administrate în condiții legale. Precizează că excluderea probelor nelegal administrate este împrumutată de legiuitorul român din sistemele adversariale. Or, în aceste sisteme, procurorul nu are obligația de a strânge probe în favoarea acuzatului și, mai ales, judecătorul (sau juriul) are un rol pasiv, neintervenind, din oficiu, în favoarea unei părți. În fine, mai arată că, în prezent, spre deosebire de momentul sesizării Curții în cauza de față, judecătorul de cameră preliminară poate și trebuie să ia în considerare, din oficiu, nulitatea dispunerii și administrării probelor de către un organ de urmărire penală incompetent, în conformitate cu Decizia Curții Constituționale nr. 302 din 4 mai 2017. Efectul practic al deciziei mai sus menționate este excluderea automată — fiind vorba de o nulitate absolută, care se invocă din oficiu — a probelor administrate cu încălcarea normelor de competență a organelor de urmărire penală, independent de orice analiză privind echitatea procedurii, compararea faptelor organelor de urmărire penală cu cele ale inculpatului, încălcarea sau nu a unor drepturi fundamentale, impactul pe care nerespectarea normei de competență l-a avut asupra credibilității probei ori posibilitatea refacerii probelor care dovedesc nevinovăția acuzatului. În concluzie, având în vedere necesitatea menținerii unui echilibru procesual, care să nu permită transformarea judecătorului din arbitru într-un jucător al cărui rol ar fi acela de a suplini lipsa de diligență a inculpatului, precum și necesitatea protejării intereselor părții adverse și chiar ale inculpatului, care poate decide că proba nelegal administrată îi este favorabilă, reprezentantul Ministerului Public consideră că dispozițiile art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală nu încalcă dreptul la un proces echitabil și nici principiul legalității, ci, dimpotrivă, sunt menite să asigure un echilibru al intereselor participanților în procesul penal.

CURTEA,

având în vedere actele și lucrările dosarului, reține următoarele:

4. Prin Încheierea din 7 aprilie 2016, pronunțată în Dosarul nr. 993/39/2015/a3, **Înalta Curte de Casație și Justiție — Secția penală a sesizat Curtea Constituțională cu excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală.** Excepția a fost ridicată, din oficiu, de judecătorul de cameră preliminară cu ocazia soluționării contestației formulate de inculpat împotriva încheierii prin care s-a dispus începerea judecății.

5. **În motivarea excepției de neconstituționalitate,** judecătorul de cameră preliminară, autor al excepției, susține, în esență, că dispozițiile art. 282 alin. (2) din Codul de procedură

penală încalcă principiul legalității și dreptul la un proces echitabil. În acest sens, arată că noul Cod de procedură penală, reglementând competența judecătorului de cameră preliminară prin dispozițiile art. 54 lit. b), stabilește că acesta este chemat să verifice legalitatea administrării probelor și a efectuării actelor procesuale de către organele de urmărire penală, după trimiterea în judecată a inculpatului. Cu această ocazie, verifică și competența de soluționare a cauzei, precum și legalitatea sesizării instanței, așa cum rezultă din prevederile art. 342 din Codul de procedură penală, care precizează obiectul procedurii camerei preliminare. Chiar dacă, în această fază procesuală distinctă, judecătorului îi este permis, potrivit dispozițiilor art. 345 alin. (1) și ale art. 346 alin. (2) din Codul de procedură penală, să ridice, din oficiu, excepții privind competența instanței și legalitatea sesizării acesteia, a administrării probelor și a efectuării actelor de către organele de urmărire penală, condițiile în care pot fi invocate aceste aspecte trebuie raportate la regulul juridic al nulității absolute și relative reglementat de dispozițiile art. 281 și ale art. 282 din același cod. Ca atare, judecătorul de cameră preliminară poate invoca, din oficiu, numai cazurile de nulitate absolută reglementate de art. 281 alin. (1) lit. e) și f) din Codul de procedură penală — și anume lipsa suspectului sau a inculpatului, atunci când participarea sa este obligatorie potrivit legii, respectiv asistarea de către avocat a suspectului sau a inculpatului, precum și a celorlalte părți, atunci când asistența este obligatorie —, iar nu și cazurile de nulitate relativă prevăzute de art. 282 alin. (1) din Codul de procedură penală, care pot fi invocate doar de către procuror, suspect, inculpat, celelalte părți sau persoana vătămată și numai atunci când există un interes procesual propriu în respectarea dispoziției legale încălcate, așa cum stabilesc prevederile art. 282 alin. (2) din cod. În mod excepțional, legea permite judecătorului ca, în procedura camerei preliminare, să poată lua în considerare, din oficiu, două cazuri de nulitate relativă. Primul se referă la încălcarea normelor de competență ce nu constituie un caz de nulitate absolută — este vorba de incompetența materială sau după calitatea persoanei, atunci când judecata a fost efectuată de o instanță superioară celei legal competente —, excepție ce poate fi ridicată până la începerea cercetării judecătorești, în temeiul dispozițiilor art. 47 alin. (2) din Codul de procedură penală. Cel de-al doilea caz de nulitate relativă ce poate fi invocat, din oficiu, de judecătorul de cameră preliminară vizează neregularitatea procedurii de citare a unei părți, fiind prevăzut de dispozițiile art. 263 alin. (2) din Codul de procedură penală. Așadar, autorul excepției consideră că dispozițiile art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală împiedică judecătorul de cameră preliminară să invoce nulități relative cu privire la actul de sesizare a instanței, administrarea probelor și efectuarea actelor de urmărire penală, acest drept fiindu-i conferit însă procurorului, deși este greu de crezut că acesta ar putea justifica un interes procesual propriu pentru a invoca nelegalități cu privire la actele procesuale și procedurale pe care le-a efectuat în cursul urmăririi penale. Arată că dreptul la un proces echitabil, consacrat de prevederile art. 21 alin. (3) din Constituție, implică, printre altele, și descrierea clară și precisă a faptei în cuprinsul rechizitoriului, într-o modalitate aptă a produce consecințe juridice cu privire la stabilirea corectă a obiectului și a limitelor sesizării, aspect ce prezintă importanță și din perspectiva desfășurării judecății, impunând ca instanța să fi fost investită în mod legal. Având în vedere faptul că nulitatea relativă a actului prin care s-a dispus, s-a autorizat sau s-a administrat o probă nu poate fi ridicată, din oficiu, de către judecătorul de cameră preliminară, în cazul în care partea sau persoana vătămată ce ar putea justifica un interes procesual propriu nu a invocat-o, se ajunge în situația ca instanța de

judecată — căreia, potrivit dispozițiilor art. 5 din Codul de procedură penală, îi incumbă obligația să asigure, pe baza probatoriului, aflarea adevărului cu privire la faptele și împrejurările cauzei, precum și cu privire la persoana inculpatului — să păstreze probe nelegale, deși excluderea acestora este obligatorie, în condițiile în care, conform art. 102 alin. (3) din Codul de procedură penală, probele obținute în mod nelegal nu pot fi folosite în procesul penal. De asemenea, consideră că textul de lege criticat, care nu permite judecătorului de cameră preliminară să constate, din oficiu, nulitatea relativă a actului prin care s-a dispus, s-a autorizat sau s-a administrat o probă, cu consecința acoperirii nulității odată ce a fost depășită această fază procesuală, contravine principiului legalității, statuat de prevederile art. 1 alin. (5) din Constituție.

6. Potrivit art. 30 alin. (1) din Legea nr. 47/1992, încheierea de sesizare a fost comunicată președinților celor două Camere ale Parlamentului, Guvernului și Avocatului Poporului, pentru a-și exprima punctele de vedere asupra excepției de neconstituționalitate.

7. Guvernul consideră că excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală este neîntemeiată. Invocă, în acest sens, jurisprudența în materie a Curții Constituționale, și anume deciziile nr. 838 și nr. 840 din 8 decembrie 2015.

8. Avocatul Poporului consideră că dispozițiile de lege criticate sunt constituționale, sens în care invocă Decizia nr. 840 din 8 decembrie 2015 a Curții Constituționale.

9. Președinții celor două Camere ale Parlamentului nu au comunicat punctele lor de vedere asupra excepției de neconstituționalitate.

CURTEA

examinând încheierea de sesizare, punctele de vedere ale Guvernului și Avocatului Poporului, raportul întocmit de judecătorul-raportor, notele scrise depuse la dosar, concluziile procurorului, dispozițiile de lege criticate, raportate la prevederile Constituției, precum și Legea nr. 47/1992, reține următoarele:

10. Curtea Constituțională a fost legal sesizată și este competentă, potrivit dispozițiilor art. 146 lit. d) din Constituție, precum și ale art. 1 alin. (2), ale art. 2, 3, 10 și 29 din Legea nr. 47/1992, să soluționeze excepția de neconstituționalitate.

11. **Obiectul excepției de neconstituționalitate** îl constituie dispozițiile art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală, care au următorul cuprins: „(2) *Nulitatea relativă poate fi invocată de procuror, suspect, inculpat, celelalte părți sau persoana vătămată, atunci când există un interes procesual propriu în respectarea dispoziției legale încălcate.*”

12. În susținerea neconstituționalității acestor dispoziții de lege, judecătorul de cameră preliminară, autor al excepției, invocă încălcarea prevederilor constituționale ale art. 1 alin. (5) referitor la principiul legalității și ale art. 21 alin. (3) privind dreptul la un proces echitabil.

13. Examinând excepția de neconstituționalitate, Curtea observă că dispozițiile art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală au mai fost supuse controlului de constituționalitate. Astfel, prin Decizia nr. 840 din 8 decembrie 2015, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 120 din 16 februarie 2016, Curtea a respins, ca neîntemeiată, excepția, dar în raport cu critici diferite față de cele formulate în cauza de față.

14. Curtea constată că nulitățile actelor procesuale și procedurale ocupă un loc important în sfera garanțiilor ce asigură efectivitatea principiului legalității procesului penal și a principiului aflării adevărului, fiind menite să înlăture încălcările normelor de procedură care au intervenit cu ocazia dispunerii unui act procesual sau a ducerii la îndeplinire a unui act

procedural, precum și consecințele negative pe care aceste încălcări le-au produs în procesul penal. Nulitățile îndeplinesc astfel un scop preventiv — de preîntâmpinare a încălcării legii, un rol sancționator — de desființare a actelor efectuate cu încălcarea legii, precum și un scop reparator — de refacere a actelor procesuale și procedurale desființate, dacă este necesar și posibil.

15. Nulitatea este definită ca fiind acea sancțiune procesuală constatată și aplicată de un organ judiciar, care atrage nevalabilitatea actelor procesuale și procedurale efectuate cu încălcarea dispozițiilor legale care reglementează desfășurarea procesului penal, dacă s-a produs o vătămare dovedită sau prezumată de lege, ce nu poate fi înlăturată decât prin desființarea actului, organul judiciar dispunând refacerea acestuia atunci când este necesar și dacă este posibil.

16. Noul Cod de procedură penală, prin dispozițiile art. 280—282, a reformat materia nulităților, reducând numărul cazurilor de nulitate absolută și suplimentând condițiile ce trebuie îndeplinite pentru a se putea invoca nulitățile relative. Modificările aduse regimului nulităților vizează, în special, următoarele aspecte: stabilirea expresă a principiului că actele ulterioare celui declarat nul, care au o legătură directă cu acesta, sunt la rândul lor lovite de nulitate; scoaterea din categoria nulităților absolute a nerespectării dispozițiilor privind sesizarea instanței, efectuarea anchetei sociale pentru minori, competența materială și după calitatea persoanei a instanței ierarhic superioare celei legal competente, precum și competența materială și după calitatea persoanei a organului de urmărire penală [prin Decizia nr. 302 din 4 mai 2017, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 566 din 17 iulie 2017, Curtea a admis însă excepția de neconstituționalitate și a constatat că soluția legislativă cuprinsă în dispozițiile art. 281 alin. (1) lit. b) din Codul de procedură penală, care nu reglementează în categoria nulităților absolute încălcarea dispozițiilor referitoare la competența materială și după calitatea persoanei a organului de urmărire penală, este neconstituțională]; instituirea unor nulități absolute care pot fi invocate până la un anumit termen procesual, iar nu în orice stadiu al procesului; eliminarea posibilității judecătorului/instanței de a invoca, din oficiu, nulitățile relative (cu unele excepții) și de a le lua în considerare în orice stadiu al procesului.

17. Curtea observă că nulitățile se pot clasifica, în principal, după două criterii, și anume modul de exprimare în norma juridică, respectiv modul de aplicare și efectele pe care le pot produce. După modul de exprimare în norma juridică, nulitățile sunt exprese — care se aplică în cazul nerespectării unor anumite norme procesuale individualizate de legiuitor [de exemplu, în cazul încălcării normelor prevăzute de dispozițiile art. 281 alin. (1) din Codul de procedură penală] — și virtuale — care rezultă din reglementarea generală privind respectarea legii în desfășurarea procesului penal, baza legală a nulităților virtuale constituind-o prevederile art. 2 („Legalitatea procesului penal”) și ale art. 282 („Nulitățile relative”) din Codul de procedură penală. După modul de aplicare și efectele pe care le produc, se deosebesc nulități absolute — care intervin în cazurile prevăzute de dispozițiile art. 281 alin. (1) din Codul de procedură penală — și nulități relative — care sunt, de regulă, cele virtuale și sunt incidente în cazul încălcării oricărui alte dispoziții legale decât cele prevăzute în art. 281 alin. (1) din Codul de procedură penală (Decizia nr. 302 din 4 mai 2017, citată anterior, paragrafele 30 și 31).

18. În cazul nulităților absolute, vătămarea procesuală este prezumată *iuris et de iure*, neexistând o condiție în sensul dovedirii existenței acesteia, pe când în cazul nulităților relative vătămarea produsă prin nerespectarea legii trebuie dovedită de

cel care invocă această sancțiune. Chiar și dovedită fiind, se va constata incidența nulității relative numai dacă vătămarea nu poate fi înlăturată decât prin anularea actului. Nulitatea relativă poate fi invocată de procuror suspect, inculpat, celelalte părți sau persoana vătămată, atunci când există un interes procesual propriu în respectarea dispoziției legale încălcate [art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală], pe când nulitatea absolută se constată din oficiu sau la cerere, fără a exista nicio circumstanțiere în ceea ce privește necesitatea existenței unui interes procesual propriu. Totodată, momentul până la care nulitatea poate fi invocată este diferit reglementat, în ceea ce privește nulitățile relative fiind incidente dispozițiile art. 282 alin. (3) și (4) din Codul de procedură penală, iar în ceea ce privește nulitățile absolute — dispozițiile art. 281 alin. (3) și (4) din același act normativ. Constatarea nulității, indiferent dacă aceasta este absolută sau relativă, determină lipsirea de efecte juridice a actului afectat, din momentul efectuării acestuia, iar nu din momentul constatării nulității (Decizia nr. 302 din 4 mai 2017, citată anterior, paragraful 32).

19. Raportat la obiectul prezentei excepții de neconstituționalitate, Curtea reține că nulitatea relativă este acea nulitate, alta decât cea prevăzută expres ca nulitate absolută de dispozițiile art. 281 din Codul de procedură penală, rezultată din încălcarea normelor ce reglementează desfășurarea procesului penal, care poate fi invocată, într-un anumit termen, de către participanții în procesul penal ce au un interes procesual propriu în respectarea dispoziției de lege încălcate, respectiv, din oficiu, în cazurile anume stabilite de lege.

20. În ceea ce privește trăsăturile nulității relative, Curtea observă, în primul rând, că, potrivit dispozițiilor art. 282 alin. (1) din Codul de procedură penală, aceasta intervine atunci când prin încălcarea prevederilor legale s-a adus o vătămare drepturilor părților ori ale subiecților procesuali principali, care nu poate fi înlăturată altfel decât prin desființarea actului. Spre deosebire de Codul de procedură penală din 1968, care — în dispozițiile art. 197 alin. 1 — prevedea existența unei vătămări procesuale în general, iar nu strict existența unei vătămări aduse drepturilor părților, actuala reglementare restrânge sfera nulităților relative numai la acele încălcări care aduc atingere drepturilor părților ori ale subiecților procesuali principali, excluzând din această sferă încălcările care aduc atingere legalității procesului fără a atrage însă, în același timp, o vătămare a drepturilor părților ori ale subiecților procesuali principali.

21. În al doilea rând, Curtea reține că, potrivit dispozițiilor art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală, participanții în procesul penal care pot invoca nulitatea relativă sunt procurorul, părțile (inculpatul, partea civilă și partea responsabilă civilmente) și subiecții procesuali principali (suspectul și persoana vătămată), care au un interes procesual propriu în respectarea dispoziției legale încălcate. În mod excepțional, legea prevede și unele nulități relative care pot fi invocate de către subiecții procesuali neprejudicați direct sau de către procuror ori luate în considerare, din oficiu, de către judecător/instanță. Este cazul nulității relative care provine din neregularitatea privind procedura de citare a unei părți, care poate fi invocată de către procuror, de către celelalte părți ori din oficiu [art. 263 alin. (2) din Codul de procedură penală], precum și al nulității relative care provine din încălcarea normelor de competență a căror nerespectare nu atrage nulitatea absolută, care poate fi invocată din oficiu, de către procuror, de către persoana vătămată sau de către părți [art. 47 alin. (4) din Codul de procedură penală].

22. În al treilea rând, Curtea constată că, în conformitate cu dispozițiile art. 282 alin. (3) și (4) din Codul de procedură penală, nulitatea relativă trebuie invocată într-o anumită stare a

procesului, și anume, ca regulă, nulitatea relativă se invocă în cursul sau imediat după efectuarea actului în condiții nelegale. Aceasta presupune ca persoana interesată să fie prezentă la efectuarea actului respectiv, fie personal, fie prin reprezentant. Prin derogare de la regulă, dacă încălcarea a intervenit în cursul urmăririi penale sau în procedura de cameră preliminară, nulitatea relativă poate fi invocată cel mai târziu până la închiderea procedurii de cameră preliminară [art. 282 alin. (4) lit. a) din Codul de procedură penală]; dacă instanța a fost sesizată cu un acord de recunoaștere a vinovăției, iar încălcarea a intervenit în cursul urmăririi penale, nulitatea relativă poate fi invocată cel mai târziu până la primul termen de judecată cu procedura legal îndeplinită [art. 282 alin. (4) lit. b) din Codul de procedură penală]; în sfârșit, dacă încălcarea a intervenit în cursul judecății, nulitatea relativă poate fi invocată cel mai târziu până la următorul termen de judecată cu procedura completă [art. 282 alin. (4) lit. c) din Codul de procedură penală]. Excepția de necompetență materială sau după calitatea persoanei a instanței superioare celei competente potrivit legii, precum și excepția de necompetență teritorială, ca încălcări ce atrag nulitatea relativă, pot fi invocate până la începerea cercetării judecătorești în primă instanță [art. 47 alin. (2) și (3) din Codul de procedură penală]. Nulitatea relativă nu poate fi invocată direct la instanța de control judiciar, afară de cazul când s-a produs după închiderea dezbaterilor (cu ocazia deliberării sau în cuprinsul minutei ori al hotărârii).

23. Așa cum a reținut Curtea în jurisprudența sa, limitarea în timp a momentului până la care pot fi invocate nulitățile relative corespunde noii structuri a procesului penal, caracterizată prin introducerea de către legiuitor în cadrul acestuia, prin dispozițiile art. 342—348 din Codul de procedură penală, a camerei preliminare. Cu privire la competența realizării acestei noi faze procesuale, Curtea a statuat că este atribuită judecătorului de cameră preliminară, care este un organ judiciar de sine stătător, distinct de instanța de judecată, potrivit art. 30 lit. d) din Codul de procedură penală, a cărui competență constă atât într-o verificare-filtru a actelor procedurale efectuate până în această etapă a procesului penal, cât și în luarea unor măsuri după finalizarea urmăririi penale, fie prin soluții de netrimitere în judecată, fie prin soluții de trimitere în judecată, dar fără începerea judecății. Conform art. 54 din Codul de procedură penală, competența judecătorului de cameră preliminară privește verificarea legalității trimiterii în judecată dispuse de procuror, verificarea legalității administrării probelor și a efectuării actelor procesuale de către organele de urmărire penală, soluționarea plângerilor împotriva soluțiilor de neurmărire sau de netrimitere în judecată și soluționarea altor situații expres prevăzute de lege. Astfel, camera preliminară are ca obiect, conform art. 342 din același cod, soluționarea problemelor ce vizează competența instanței, legalitatea sesizării, legalitatea administrării probelor și legalitatea actelor efectuate de către organele de urmărire penală. Așa fiind, legiuitorul a limitat, la o fază distinctă, de parcurs, a procesului penal posibilitatea invocării excepțiilor referitoare la aspectele enumerate, fază în care nu se stabilește vinovăția sau nevinovăția inculpatului. Consecința acestei limitări temporale este faptul că, după începerea judecății, nu mai este posibilă restituirea cauzei la procuror, scopul reglementării fiind acela al asigurării soluționării cu celeritate a cauzelor penale. Având în vedere cele arătate, Curtea a constatat că fiind justificată limitarea momentului până la care pot fi invocate nulitățile relative, conform art. 282 alin. (4) lit. a) din Codul de procedură penală, la cel al închiderii acestei proceduri (Decizia nr. 840 din 8 decembrie 2015, paragrafele 22 și 23).

24. În al patrulea rând, Curtea observă că, în baza dispozițiilor art. 282 alin. (5) din Codul de procedură penală, nulitatea relativă se acoperă atunci când persoana interesată nu a invocat-o în termenul prevăzut de lege — fiind vorba fie de o acceptare tacită, fie de neobservarea încălcării care putea atrage nulitatea relativă — sau a renunțat în mod expres la invocarea acesteia.

25. Din cele arătate mai sus, rezultă că dispozițiile art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală instituie regula potrivit căreia judecătorul/instanța nu poate lua în considerare, din oficiu, încălcările normelor ce reglementează desfășurarea procesului penal, chiar dacă aceste încălcări ar fi de natură a afecta adevărul și justa soluționare a cauzei.

26. Curtea constată că soluția legislativă cuprinsă în dispozițiile art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală, care nu permite invocarea din oficiu a nulității relative, aduce atingere prevederilor constituționale ale art. 1 alin. (3) și (5) privind statul de drept — în componenta sa referitoare la dreptate ca valoare supremă — și principiul legalității și ale art. 124 cu privire la înfăptuirea justiției, pentru motivele arătate în continuare.

27. Astfel, Curtea reține că nulitățile virtuale nefiind prestabilite de lege, ci derivând din principiul fundamental al legalității, sunt atașate fiecărei norme ce reglementează desfășurarea procesului penal, așa încât o examinare exhaustivă a lor ar echivala cu analiza fiecărei dispoziții a Codului de procedură penală.

28. Dispozițiile procesuale care prezintă mai frecvent aspecte de aplicare a nulităților relative și care joacă un rol important în desfășurarea procesului penal sunt cele referitoare la: reglementarea regulilor de bază, a principiilor sau a altor cerințe care asigură organizarea și desfășurarea procesului penal (cu excepția celor aflate sub protecția nulității absolute), competența organelor judiciare (cu excepția celor aflate sub protecția nulității absolute), sesizarea organelor judiciare, forma și conținutul actelor procedurale (cu excepția celor aflate sub protecția nulității absolute), procedura de citare și de comunicare a actelor procedurale, precum și administrarea probelor.

29. Curtea observă că normele privind reglementarea administrării probelor au cea mai mare importanță în desfășurarea laturii materiale a procesului penal, adică aceea care conduce nemijlocit la aplicarea legii penale. Prin natura lor, anumite mijloace de probă sunt imposibil de readministrat sau, chiar dacă această posibilitate există, organul judiciar poate respinge ca nefiind utilă readministrarea unui mijloc de probă deja aflat în dosar. Procedurile legale de obținere a probelor au, în primul rând, scopul de a asigura acuratețea și neviciera acestora, astfel încât să se garanteze că realitatea obiectivă a faptelor este reflectată în probele respective.

30. Codul de procedură penală actual introduce conceptul excluderii probelor obținute în mod nelegal. În acest sens, prin Decizia nr. 840 din 8 decembrie 2015, mai sus citată, Curtea a reținut că legea procesual penală delimitează conceptual trei noțiuni: probă, mijloc de probă și procedeu probatoriu. Cu toate că, deseori, în limbajul juridic curent noțiunea de probă, în sens larg, include atât proba propriu-zisă, cât și mijlocul de probă, sub aspect tehnic procesual, cele două noțiuni au conținuturi și sensuri distincte. Astfel, probele sunt elemente de fapt, în timp ce mijloacele de probă sunt modalități legale folosite pentru dovedirea elementelor de fapt. De asemenea, trebuie subliniată diferența dintre mijloacele de probă și procedeele probatorii, noțiuni aflate într-o relație etiologică. Spre exemplu, declarațiile suspectului sau ale inculpatului, declarațiile persoanei vătămate, ale părții civile sau ale părții responsabile civilmente, declarațiile martorilor și declarațiile experților sunt mijloace de probă obținute prin audierea acestor persoane sau prin procedee probatorii auxiliare, cum sunt confruntarea sau videoconferința;

înscrierile și mijloacele materiale de probă, ca mijloace de probă, pot fi obținute prin procedee probatorii ca percheziția, ridicarea de obiecte și înscrieri, cercetarea locului faptei, reconstituirea sau reținerea, predarea și percheziționarea trimerilor poștale; rapoartele de expertiză, ca mijloace de probă, sunt obținute prin expertize, ca procedee probatorii; procesele-verbale, ca mijloace de probă, sunt obținute prin procedee probatorii precum identificarea persoanelor și a obiectelor, metode speciale de supraveghere sau cercetare, amprentarea suspectului, inculpatului sau a altor persoane sau utilizarea investigatorilor sub acoperire, a celor cu identitate reală sau a colaboratorilor; iar fotografia, ca mijloc de probă, se obține prin procedeu probatoriu al fotografierii (paragraful 15).

31. Astfel, prin Decizia nr. 840 din 8 decembrie 2015, citată anterior, Curtea a constatat că o probă nu poate fi obținută nelegal decât dacă mijlocul de probă și/sau procedeu probatoriu prin care este obținută este nelegal, aceasta presupunând nelegalitatea dispunerii, autorizării sau administrării probei. Or, nelegalitatea acestora este sancționată de prevederile art. 102 alin. (3) din Codul de procedură penală, prin aplicarea regimului nulității absolute sau relative. Aceasta deoarece nulitățile, așa cum sunt ele reglementate la art. 280—282 din Codul de procedură penală, privesc doar actele procedurale și procesuale, adică mijloacele de probă și procedeele probatorii, și nicidecum probele în sine, care nu sunt decât elemente de fapt. Prin urmare, este firească aplicarea regimului nulităților, conform art. 102 alin. (3) din Codul de procedură penală, doar actelor prin care s-a dispus sau s-a autorizat proba și actelor prin care s-a administrat aceasta (paragraful 16). Așadar, Curtea a apreciat că art. 102 alin. (2) din Codul de procedură penală trebuie coroborat cu alin. (3) al acestui text legal, ceea ce înseamnă că probele obținute prin actele prevăzute la art. 102 alin. (3) din Codul de procedură penală nu pot fi folosite în procesul penal în condițiile în care aceste acte sunt lovite de nulitate absolută sau relativă. Cele două alineate nu reglementează instituții diferite, ci presupun întotdeauna aplicarea regimului nulităților în materia probațiunii, așa cum este acesta reglementat la art. 280—282 din Codul de procedură penală, iar rezultatul nulității actelor, respectiv a mijloacelor de probă și a procedeele probatorii, determină imposibilitatea folosirii probelor în proces (paragraful 17).

32. Curtea reține că, din conținutul regulilor generale în materia probațiunii, se deduc trei categorii de acțiuni care pot vicia probele, și anume: încălcarea prescripțiilor procedurale de administrare a lor; obținerea probelor prin utilizarea unor metode ilegale; respectiv stabilirea conținutului probei în neconcordanță cu realitatea obiectivă pe care aceasta trebuie să o reflecte. Primele două categorii intră direct sau indirect sub incidența instituției nulității procesuale, în timp ce a treia scapă acestei sancțiuni procesuale, vicierea putând fi îndreptată, de la caz la caz, pe cale penală (de exemplu, condamnarea martorului pentru mărturie mincinoasă, urmată de revizuirea hotărârii ce s-a întemeiat pe conținutul declarației mincinoase, în condițiile în care dispozițiile procedurale de luare a declarației martorului au fost respectate întocmai), pe cale tehnică (de exemplu, refacerea raportului de expertiză ce conține calcule tehnice/contabile sau alte determinări cu caracter științific, care sunt eronate, în condițiile în care expertul a respectat toate condițiile procedurale pentru efectuarea raportului de expertiză) sau, pur și simplu, pe calea liberei aprecieri a organului judiciar (de exemplu, desființarea sentinței în apel pe motiv de pură netemeinicie nu se întemeiază pe o nulitate procesuală, ci pe autoritatea conferită de lege judecătorului de a evalua o situație și a pronunța o hotărâre potrivit propriei sale aprecieri).

33. De asemenea, Curtea constată că nulitatea actului prin care se dispune sau se autorizează o probă poate consta, spre

exemplu, într-o nulitate atrasă de: nerespectarea condițiilor de formă ale actului (lipsește mențiunea privind organul judiciar care a dispus-o, lipsește semnătura organului judiciar, lipsește dispozitivul încheierii etc.); nerespectarea normelor de competență funcțională, materială, personală (autorizarea obținerii unei probe de către judecătorul de cameră preliminară în loc de cel de drepturi și libertăți; delegarea nelegală a atribuției de dispunere a administrării probelor, dispunerea administrării de către un organ judiciar necompetent după materie sau persoană). Nulitatea actului prin care se administrează proba se referă, în principiu, la sancționarea procedurală a mijloacelor de probă și a procedeele probatorii, ca acte procedurale (procesul-verbal de percheziție și percheziția ca procedeu probatoriu, raportul de expertiză și expertiza, declarația persoanei și procedura audierii, procesul-verbal de redare a convorbirii telefonice interceptate și mandatul tehnic etc.).

34. Așadar, excluderea probelor nu este o sancțiune de sine-stătătoare, ci este un efect al constatării nulității mijlocului de probă/procedului probatoriu prin care este transpusă în dosar. Acest efect al nulității în materia probațiunii era subînțeles în concepția Codului de procedură penală din 1968, în timp ce în noul cod este reglementat în mod explicit, prevederile care reglementează nulitățile fiind de generală aplicare, fără a fi scoase de sub incidența lor actele procesuale și procedurale realizate în materia probațiunii. În consecință, pentru a se dispune excluderea unei probe trebuie constatat că aceasta a fost obținută în mod nelegal; pentru a se constata că proba a fost nelegal obținută, trebuie să se constate nulitatea, de principiu relativă, a mijlocului de probă/procedului probatoriu prin intermediul căruia proba a fost obiectivată; pentru a se constata nulitatea relativă a mijlocului de probă/procedului probatoriu, această nulitate trebuie invocată de persoana interesată, într-un anumit interval procesual; neinvocarea sau invocarea tardivă a nulității atrage menținerea ca legal a mijlocului de probă/procedului probatoriu; menținerea ca legal a mijlocului de probă/procedului probatoriu face imposibilă excluderea probei, deoarece un mijloc de probă/procedeu probatoriu legal care obiectivează o probă obținută nelegal ar fi o contradicție în termeni. Astfel, deși, în realitate, este viciată, proba menținută poate contribui la stabilirea, în mod eronat, a situației de fapt.

35. În aceste condiții, Curtea constată că soluția legislativă cuprinsă în dispozițiile art. 282 alin. (2) din Codul de procedură

penală, care nu permite invocarea din oficiu a nulității relative, încalcă prevederile art. 1 alin. (3) și (5) și ale art. 124 din Constituție, împiedicând judecătorul/instanța de judecată să ia în considerare din oficiu încălcarea dispozițiilor legale a căror nerespectare este de natură a atrage nulitatea relativă a actului, cu excepția situațiilor expres prevăzute de lege.

36. Având în vedere importanța fazei procesuale a camerei preliminare și a rolului pe care judecătorul de cameră preliminară îl ocupă în cadrul procesului penal, în condițiile în care rezultatul procedurii în camera preliminară referitor la stabilirea legalității administrării probelor și a efectuării actelor procesuale de către organele de urmărire penală are o influență directă asupra desfășurării judecății pe fond, putând să fie decisiv pentru stabilirea vinovăției/nevinovăției inculpatului (Decizia nr. 631 din 8 octombrie 2015, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 831 din 6 noiembrie 2015, paragraful 34), Curtea reține că nu există nicio justificare obiectivă și rezonabilă a împiedicării judecătorului de cameră preliminară de a lua în considerare din oficiu încălcările care atrag nulitatea relativă.

37. Totodată, în ceea ce privește rolul instanței în faza de judecată a procesului penal, Curtea apreciază că o atare soluție legislativă — care nu permite, ca regulă, invocarea din oficiu a nulității relative — nu poate fi justificată doar prin filosofia restrângerii rolului activ al instanței și, în general, prin regândirea sistemului procesului penal, în sensul apropierei acestuia, în anumite privințe, de sistemul adversarial. În acest sens, Curtea reține că, spre deosebire de sistemul adversarial, în care judecătorul poartă răspunderea, de principiu, numai asupra corectitudinii desfășurării procedurii, sarcina stabilirii faptelor și a vinovăției aparținând juraților, în procesul penal român instanța își asumă răspunderea și în privința acestor elemente esențiale, care constituie finalitatea procesului — stabilirea faptei și a vinovăției.

38. Astfel, Curtea observă că, pe de o parte, noul Cod de procedură penală impune instanței de judecată să negligeze anumite neregularități, deși acestea ar putea conduce inclusiv la vicierea rezultatului procesului, dar, pe de altă parte, aceeași instanță poartă răspunderea asupra soluției date. Or, rațiunile pentru care a fost, anterior, legiferată posibilitatea instanței de a lua în considerare din oficiu nulitatea relativă — cu respectarea anumitor condiții prevăzute de lege — se mențin și în prezent, deoarece ele au ca temelie de fapt situațiile ivite în practică, ce nu pot avea o altă rezolvare, situații factice care continuă să apară și după intrarea în vigoare a noului Cod de procedură penală.

39. Pentru considerentele expuse, în temeiul art. 146 lit. d) și al art. 147 alin. (4) din Constituție, precum și al art. 1—3, al art. 11 alin. (1) lit. A.d) și al art. 29 din Legea nr. 47/1992, cu unanimitate de voturi,

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

În numele legii

DECIDE:

Admite excepția de neconstituționalitate ridicată, din oficiu, de judecătorul de cameră preliminară în Dosarul nr. 993/39/2015/a3 al Înaltei Curți de Casație și Justiție — Secția penală și constată că soluția legislativă cuprinsă în dispozițiile art. 282 alin. (2) din Codul de procedură penală, care nu permite invocarea din oficiu a nulității relative, este neconstituțională.

Definitivă și general obligatorie.

Decizia se comunică celor două Camere ale Parlamentului, Guvernului și Înaltei Curți de Casație și Justiție — Secția penală și se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Pronunțată în ședința din data de 19 septembrie 2017.

PREȘEDINTELE CURȚII CONSTITUȚIONALE
prof. univ. dr. VALER DORNEANU

Magistrat-asistent,
Oana Cristina Puică